

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

06

ISSN 1801-1578 (elektronická verze)
ISSN 1801-6871 (tištěná verze)

vydání 06 / ročník 2006 / 30.3.2006

Bulletin CES VŠEM

V TOMTO VYDÁNÍ

Vývoj české ekonomiky v roce 2005

Příspěvek se zabývá širšími souvislostmi mimořádného růstu české ekonomiky v roce 2005 a ukazuje klíčovou úlohu zahraničního obchodu v tomto vývoji včetně dopadů zhoršených směnných relací na vývoj reálného hrubého domácího důchodu.

V. Spěváček, V. Žďárek (strana 1)

Konkurenceschopnost české a slovenské ekonomiky

Text informuje o bilaterální konferenci konané v Bratislavě, která byla věnována otázkám konkurenceschopnosti české a slovenské ekonomiky.

(strana 4)

Inovační tlak – konference o inovacích

Příspěvek přibližuje hlavní poznatky z mezinárodní konference konané ve finském Tampere, která se soustředila na nové přístupy v oblasti konkurenceschopnosti, politiky a společnosti v globalizované ekonomice.

A. Kadeřábková, K. Müller (strana 7)

Vývoj české ekonomiky v roce 2005

Reálný růst hrubého domácího produktu (HDP) v loňském roce o 6,0 % byl bezesporu překvapením pro politiky i ekonomy, protože se očekával růst v rozmezí 4,8–5 %. Jde o nejvyšší roční růst HDP v české historii, který vysoce předstihuje pomalé tempo růstu zemí EU jako celku (1,6 %) a spolu se stejným tempem růstu Slovenska patří v EU k nejvyššímu růstu v tomto roce.

Významnou roli ve zvyšující se růstové výkonnosti sehrál silný příliv přímých zahraničních investic a s ním související rostoucí vliv podniků pod zahraniční kontrolou, vstup ČR do EU, konsolidace bankovního sektoru a silící úvěry nejen pro domácnosti, ale i pro podniky a prorůstová hospodářská politika (snižující se daňové břemeno, nízké úrokové sazby). Na **nabídkové straně** byl růst výrazně ovlivněn zejména silným růstem hrubé přidané hodnoty (HPH) v průmyslu a službách. Naproti tomu HPH ve stavebnictví prakticky stagnovala (viz tabulka 1).

Tabulka 1: Růst hrubé přidané hodnoty (v %)

	2001	2002	2003	2004	2005
Zemědělství, rybolov	-7,0	2,6	4,9	22,3	5,3
Průmysl	-5,0	7,8	6,7	3,1	10,4
Stavebnictví	-8,2	3,1	5,1	3,6	0,8
Služby	7,8	-1,4	0,6	4,5	5,3
HPH celkem ¹⁾	2,1	1,8	2,9	4,6	6,6

¹⁾ bez FISIMU.

Pramen: ČSÚ – národní účty (březen 2006), vlastní výpočty.

Zemědělství po mimořádně příznivém roce 2004 vykázalo reálný pokles hrubé zemědělské produkce o 4,3 % především v důsledku poklesu rostlinné produkce (o 6,1 %, rok 2004 byl v případě rostlinné produkce – obilovin – rokem nadprůměrným). Překvapivě proto působí růst HPH zemědělství o 5,3 %.

Robustní růst HPH v **průmyslu** (10,4 %) se podílel na celkovém růstu ekonomiky zhruba polovinou a stal se tahounem na nabídkové straně. V rámci průmyslu pokračovala tendence k posilování postavení zpracovatelského průmyslu, jehož produkce se zvýšila o 7,5 %, a to díky rozšíření výroby podniků pod zahraniční kontrolou (např. rozběhu výroby v automobilech TPCA). Mohutný růst průmyslové produkce vykázala výroba dopravních prostředků (23 %), výroba a opravy strojů a zařízení (14,1 %) nebo výroba pryžových a plastových výrobků (12,6 %). Konjunkturálně příznivý vývoj pokračoval i ve výrobě kovu a rafinérském zpracování ropy (12,6 %). Naopak výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody vykázala meziroční pokles průmyslové produkce o 1,2 %.

Stavební výroba vykázala růst celkové produkce o 4,2 %, avšak její HPH se zvýšila pouze o 0,8 %. Tento růst byl podstatně nižší ve srovnání s minulým rokem, který byl ovlivněn realizací řady infrastrukturních staveb a vývojem bytové výstavby vyvolaný stavebním boomem z období před zvýšením DPH. V rámci struktury stavebních prací se mění i podíl prací směrem k nové výstavbě, rekonstrukcím a modernizacím. V případě bytové výstavby se snižuje tempo růstu při zvyšujících se cenách.

Služby vykázaly solidní tempo růstu HPH (5,3 %) a vzhledem ke svému vysokému podílu na celkové HPH v národním hospodářství přispěly téměř 50% podílem k růstu ekonomiky. Vývoj v jednotlivých odvětvích služeb byl rozdílný. Nejrychlejší dynamiku HPH převyšující 10 %

zaznamenal obchod, peněžnictví a pojišťovnictví. Vývoj tržeb byl však odlišný a v reálném vyjádření se zvýšily pouze o 3,1 %, což se příliš nelišilo od roku 2004. Silný růst tržeb zaznamenaly podniky spojů díky telekomunikačním operátorům, naproti tomu poklesly tržby poštovních služeb a v odvětví ubytování a stravování.

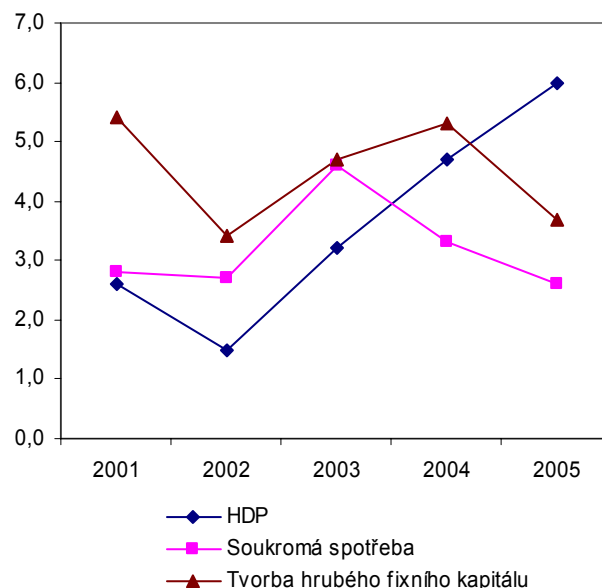
Relativně pomalý růst domácí poptávky je méně příznivou zprávou. Zatímco v předchozích letech domácí poptávka rostla rychleji než HDP, v roce 2005 je růst konečné spotřeby a investic vzhledem k robustnímu růstu ekonomiky relativně pomalý (viz tabulka 2 a obrázek 1). Soukromá spotřeba (výdaje domácností na konečnou spotřebu) vzrostla o 2,6 % a tvorba hrubého fixního kapitálu o 3,7 %. Přitom je to právě růst soukromé spotřeby, který zvyšuje životní úroveň a je tedy nejvíce pocítován obyvatelstvem. Mírný růst konečné spotřeby domácností odráží relativně pomalý růst reálných disponibilních důchodů domácností, jejichž vývoj je do značné míry ovlivněn zvyšováním reálných mezd. Vysvětlení zdánlivého rozporu mezi rychlým růstem HDP a pomalým růstem domácí poptávky je nutné hledat ve dvou oblastech.

Tabulka 2: Růst HDP a domácí poptávky (roční růst, %)

	2001	2002	2003	2004	2005
HDP	2,6	1,5	3,2	4,7	6,0
Soukromá spotřeba	2,8	2,7	4,6	3,3	2,6
Tvorba hrubého fixního kapitálu	5,4	3,4	4,7	5,3	3,7

Pramen: ČSÚ – národní účty (březen 2006).

Obrázek 1: Růst HDP a vybraných složek poptávky v letech 2001–2005 (v %)

Pramen: ČSÚ – národní účty (březen 2006).

- Základní příčinou rozdílného vývoje domácí poptávky a domácí nabídky (HDP) je vývoj čistého vývozu zboží a služeb. Platí vztah, podle něhož je HDP roven součtu domácí poptávky a čistého vývozu. Je-li saldo zahraničního obchodu kladné (více zboží a služeb vyvezeme než dovezeme), pak domácí užití (konečná spotřeba a investice) je o toto saldo menší než domácí tvorba HDP. Rychlý reálný růst vývozu v roce 2005 (11,1 %)

značně předstihl růst dovozů (4,8 %) a vedl k přebytku zahraničního obchodu. Vysoké tempo růstu vývozu se projevilo jako faktor růstu domácí výroby (HDP), zatímco domácí užití bylo ovlivněno pomalejším růstem dovozů. Takovýto vývoj zahraničního obchodu vedl k odčerpání části zdrojů vytvořených v domácí ekonomice, které nebyly užity doma. Pozitivním důsledkem takového vývoje je zlepšení obchodní bilance a makroekonomické rovnováhy.

- Vztah mezi domácí nabídkou a poptávkou je zprostředkovaný i procesy rozdělování důchodů. Poptávka může být realizována pouze v případě, že ekonomické subjekty mají potřebné disponibilní důchody. ČR ztratila v roce 2005 část vytvořené hodnoty v důsledku zhoršených směnných relací se světem (reálný hrubý domácí důchod rostl podstatně pomaleji než HDP). Významnou roli v tomto směru sehrál prudký vzestup cen ropy a zemního plynu na světovém trhu. Další ztráta nastala v procesu prvotního rozdělení důchodů, kdy odliv prvotních důchodů z ČR ve formě mezd, repatriovaných a reinvestovaných zisků byl podstatně větší než příliv prvotních důchodů do ČR (hrubý národní důchod ČR byl menší než HDP). Údaje o rozdělování důchodů budou k dispozici až po zveřejnění ročních národních účtů za rok 2005. Z nich bude možné vypočítat hrubý národní důchod ČR, který je nižší než HDP o čistý odliv prvotních důchodů do zahraničí. Přitom tento odliv důchodů může snížit disponibilní důchody domácností a tím i soukromou spotřebu. Investice jsou počítány jako domácí investice (včetně investic podniků pod zahraniční kontrolou) a reinvestované zisky je tedy nesnižují.

Příspěvek složek poptávky k růstu HDP byl ovlivněn na jedné straně pomalým růstem domácí poptávky a na druhé straně výrazným zlepšením salda zahraničního obchodu. Obecně platí vztah, že růst HDP musí odpovídat růstu domácí poptávky (konečná spotřeba a investice) a vývoji čistého vývozu. Vliv komponent poptávky na růst HDP je dán jejich podílem na HDP a tempem jejich reálného růstu. V roce 2005 měl na růst HDP rozhodující vliv zahraniční obchod, který se stal hlavním tahounem ekonomického růstu. Saldo zahraničního obchodu ve zboží a službách poprvé v české historii přešlo do kladných hodnot a vzhledem k tomu, že růst HDP se počítá ve stálých cenách předchozího roku, byl v důsledku zhoršených směnných relací přebytek zahraničního obchodu ve stálých cenách podstatně vyšší než v běžných cenách. Příspěvek zahraničního obchodu k růstu HDP byl značně vysoký (4,5 procentního bodu), což představuje tři čtvrtiny růstu HDP. Domácí poptávka (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) přidala zbývajících 1,5 procentního bodu. To je výrazná změna proti minulosti, kdy byl hospodářský růst tažen domácí poptávkou (viz tabulka 3).

Tabulka 3: Příspěvek složek poptávky k růstu HDP (stálé ceny předchozího roku, v % HDP)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
HDP	3,9	2,6	1,5	3,2	4,7	6,0
Konečná spotřeba	1,5	2,2	2,4	3,2	1,1	1,5
Soukromá spotřeba	1,5	1,4	1,4	2,4	1,7	1,3
Veřejná spotřeba	0,0	0,8	1,0	0,9	-0,6	0,2
THK	2,5	1,8	1,0	0,4	2,1	0,0
THFK	1,3	1,5	0,9	1,3	1,4	1,0
Domácí poptávka	4,0	4,0	3,4	3,6	3,2	1,5
Saldo ZO	-0,1	-1,4	-2,0	-0,4	1,5	4,5

Pramen: ČSÚ – národní účty (březen 2006), vlastní výpočty.

Vzhledem k tomu, že pozitivní příspěvek zahraničního obchodu k růstu HDP je dán rostoucím čistým vývozem zboží a služeb, dá se očekávat, že v dalších letech nemůžeme počítat s tak silným pozitivním vlivem zahraničního obchodu na růst HDP jako v roce 2005.

Vývoj zahraničního obchodu začíná hrát dominantní úlohu ve vývoji české ekonomiky. Je tomu tak proto, že česká ekonomika je značně otevřená a v důsledku výrazného přílivu zahraničního kapitálu i vstupu do EU dochází v zahraničním obchodě k významným změnám – vývozy rychle rostou, mění se jejich struktura, technická úroveň i ceny a dochází k značným změnám směnných relací. Při zkoumání vlivu zahraničního obchodu (ZO) na ekonomiku musíme však odlišit nominální a reálné veličiny. Vývoj ZO v nominálním vyjádření počítaný jako hodnota vývozu a dovozů v běžných cenách se odrazí v saldu ZO ve zboží a službách. Vývoj ZO v reálném vyjádření (fyzický objem vývozu a dovozů počítaný ve stálých cenách předchozího roku) působí na reálný růst HDP. Reálný růst vývozu je faktorem růstu HDP, protože vyvezené zboží a služby musely být v domácí ekonomice vyrobeny. Naproti tomu reálný růst dovozů je faktorem, který snižuje růst HDP (v národním účetnictví jsou dovozy chápány jako záporná produkce). V případě, že vývozy rostou rychleji než dovozy a čistý vývoz se zvyšuje, pak zahraniční obchod zvyšuje růst HDP.

Významnou úlohu hrají ceny vývozu a dovozu, které se projeví ve změnách směnných relací (T/T). Zhoršení směnných relací v roce 2005 se projevilo negativně v obchodní bilanci v běžných cenách. V případě, že by se ceny ZO v roce 2005 nezměnily, přebytek obchodní bilance by činil 110 mld. proti 61,4 mld. v běžných cenách. Rozdíl mezi oběma čísly v podstatě ukazuje ztrátu reálného důchodu vyplývající ze změn směnných relací. HDP ve stálých cenách nebere v úvahu vliv změn směnných relací v běžném roce a reálný růst vývozu a dovozů ovlivňuje růst HDP.

Jak vysvětlit, že při zhoršení směnných relací se opticky zdá, že zhoršené směnné relace reálný růst HDP zvyšují? Je to dáno tím, že v systému národních účtů jsou změny směnných relací chápány jako cenový jev (jako změny deflátorů vývozu a dovozu, které ovlivňují výpočet deflátoru HDP). Ve skutečnosti mají reálný efekt, který se v případě zhoršených směnných relací projeví jako pokles reálných důchodů, který snižuje domácí užití a tedy i blahobyt země (tento efekt je kvantifikován v ukazateli reálného hrubého domácího důchodu). Právě toto dilema cenového a reálného efektu vede často k nedorozuměním a ke kritice ukazatele HDP, který nebere v úvahu přínosy či ztráty vyplývající ze změn směnných relací.

V národním účetnictví se při použití výdajové metody výpočtu HDP nominální hodnoty jednotlivých složek užití HDP převádějí do stálých cen pomocí dílčích deflátorů těchto složek. Postupuje se tak, že se převedou do stálých cen složky finálního užití (konečná spotřeba domácností, konečná spotřeba vládních institucí, tvorba hrubého fixního kapitálu, změna stavu zásob a vývoz) a od celkového finálního užití ve stálých cenách (domácí poptávka a vývoz) se odečte dovoz, který se převede do stálých cen deflátozem dovozu. Změny cen vývozu a dovozů ovlivní tak výpočet deflátoru HDP, kterým se převádí HDP v běžných cenách do cen stálých. V případě, že se ceny dovozu zvyšují a ceny vývozu snižují (směnné relace se zhoršují) dochází za jinak stejných podmínek k tomu, že dovozy ve stálých cenách rostou pomaleji než v běžných cenách a vývozy ve stálých cenách rostou rychleji. To se v logice národního

účetnictví projeví zrychlením růstu HDP (proti jeho hypotetickému růstu v případě, že by se ceny zahraničního obchodu neměnily). Takovýto vývoj cen dovozu a vývozu se projeví i ve vývoji deflátoru HDP (viz tabulka 4).

Tabulka 4: Vývoj deflátorů vývozu a dovozu a směnných relací

	Deflátoři			Směnné relace
	HDP	Vývoz	Dovoz	
2001	104,9	99,6	97,4	102,3
2002	102,8	94,5	91,6	103,2
2003	102,6	99,6	99,4	100,2
2004	103,4	102,2	101,8	100,4
2005	100,0	97,4	99,6	97,8

Pramen: ČSÚ – národní účty (březen 2006), vlastní výpočty.

Není třeba zdůrazňovat, že výpočty dílčích deflátorů představují vážný statistický problém. Jde zejména o to, jak odlišit kvalitativní změny od změn cenových. V této souvislosti se zpravidla uvádí, že stávající statistické metody přeceňují cenový růst, protože nejsou schopny odlišit změny kvality (ty představují reálný růst) od změn cen. To by pochopitelně snižovalo vypočtenou reálnou dynamiku HDP. Pro výpočet reálného růstu HDP je významná statistika zahraničního obchodu a kvalita cenových indexů, protože podíl dovozu na HDP v roce 2003 činil 65 % a podíl vývozu 62,8 %.

Alternativní ukazatele ekonomické výkonnosti jako reálný hrubý domácí důchod ukazují méně příznivý vývoj české ekonomiky v roce 2005 (viz tabulka 5). HDP je ukazatelem produkčního výkonu rezidentských jednotek včetně podniků pod zahraniční kontrolou a nebere v úvahu vliv směnných relací v zahraničním obchodě a procesy rozdělování důchodu se světem. Úhrnný reálný domácí důchod rezidentů je však ovlivněn nejen objemem výroby měřeným HDP ve stálých cenách, ale také poměrem, za který se obchoduje při vývozu a dovozu ve vztahu k nerezidentům. Jestliže se cenové relace zhoršují, je třeba více vývozu na zaplacení za daný objem dovozu, takže se při dané úrovni domácí výroby přesunují výrobky a služby do vývozu a omezují růst spotřeby nebo tvorby kapitálu. Ukazatel HDP počítaný ve stálých cenách nebere tento reálný důchodový efekt v úvahu. Proto je v systému národního účetnictví obsažen i ukazatel reálného hrubého domácího důchodu, který se vypočte tak, že se k HDP ve stálých cenách připočtou nebo odečtou tzv. přínosy nebo ztráty ze změn směnných relací (trading gains / trading losses). Ztráty ze změn směnných relací činily v loňském roce 47,7 mld. Kč a reálný hrubý domácí důchod vzrostl pouze o 4,2 %, tedy o 1,8 p.b. méně než HDP (viz obrázek 2).

Tabulka 5: HDP a reálný hrubý domácí důchod (v mld. Kč)

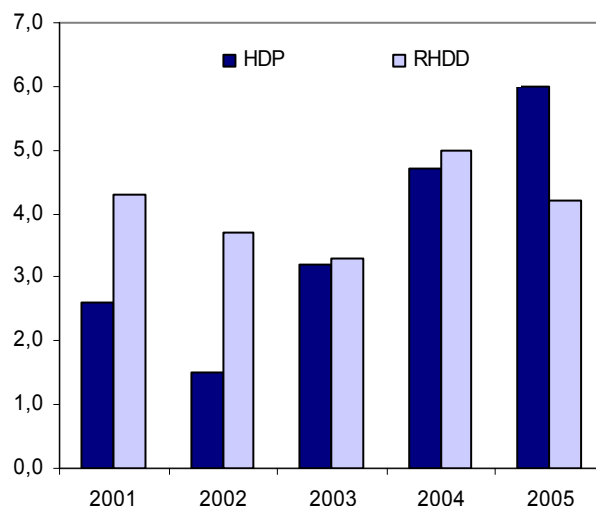
	HDP v cen. před. roku	Zisk/ztráta ze změn T/T	Reálný hrubý domácí důchod	Růst RHDD v %
2001	2206,8	36,8	2243,6	4,3
2002	2349,7	50,7	2400,5	3,7
2003	2492,2	2,2	2494,3	3,3
2004	2675,7	6,7	2682,4	5,0
2005	2932,5	-47,7	2884,8	4,2

Pramen: ČSÚ – národní účty (březen 2006).

To byl tedy jeden významný faktor, který zúžil prostor pro růst reálných mezd a životní úrovně. Dlouhodobě však ČR patří k několika zemím, kde se směnné relace vyvíjely příznivě a zvyšovaly reálný důchod. To umožňovalo rychlejší růst domácí poptávky než HDP, aniž by se

zhoršovala makroekonomická rovnováha. V loňském roce se však v důsledku prudkého růstu cen ropy a dalších surovin směnné relace zhoršily. Bohužel politikům i analytikům uniká to, že ČSÚ publikuje od roku 2004 údaje o vývoji ukazatelů reálného důchodu.

Obrázek 2: Růst HDP a reálného hrubého domácího důchodu v letech 2001–2005 (v %)

Pramen: ČSÚ – národní účty (březen 2006).

Různý vývoj souhrnných makroekonomických ukazatelů není hrou s čísly, ale má reálné dopady na ekonomiku a měl by být brán v úvahu i při tvorbě hospodářské politiky. V letech příznivého vývoje směnných relací je možné připustit rychlejší růst poptávky bez nebezpečí inflačních tlaků a narůstání makroekonomické nerovnováhy. Naopak, v letech negativního vývoje směnných relací je třeba ovlivňovat růst poptávky tak, aby nepředstihoval růst domácí nabídky. Zhoršení směnných relací znamená, že i přes vysoká tempa růstu HDP země ztrácí část svého reálného důchodu. To se musí projevit buď ve zhoršení obchodní bilance nebo ve zpomalení růstu domácí poptávky. Měnová a fiskální politika, ale i politika vztahující se k vývoji mezd, by proto měly brát v úvahu rozdílný vývoj makroekonomických ukazatelů ekonomické výkonnosti.

Reálná konvergence k průměrné úrovni EU-25 se v posledních letech vyvíjela pro českou ekonomiku velmi příznivě. V letech 2000–2005 se ekonomická úroveň ČR přiblížila k úrovni EU-25 nejrychleji ze středoevropských nových členských zemí. Poměr HDP na obyvatele v paritě kupního standardu se v relaci k EU-25 zvýšil podle posledních údajů EUROSTATu z 63,8 % v roce 2000 na 73,5 % v roce 2005 (tj. o 9,7 procentních bodů) a přiblížil se tak úrovni 75 %, která je horní hranicí pro čerpání prostředků ze strukturálních fondů. Přestože vykazovaná tempa růstu HDP v ČR dlouhodobě nepatřila k nejrychlejším, na rychlost přibližování se k úrovni EU působil příznivě i vývoj směnných relací.

Při **posuzování** výjimečného výkonu české ekonomiky v roce 2005 bychom měli zůstat střízliví a vidět i širší souvislosti. Rychlý růst HDP v tomto roce vylepšuje dlouhodobý průměrný roční růst (3,6 % za posledních pět let), který sice posouvá ČR na osmé místo v žebříčku zemí EU-25, ale stále je nižší než růst v pobaltských zemích, Irsku, Slovensku, Řecku a Maďarsku. Ani do budoucna nejsou tak rychlá tempa garantována a budoucí vývoj bude záviset nejen na našem úsilí ve zlepšování podmínek pro podnikání, inovační výkonnosti a kvality lidských zdrojů, ale i na vývoji vnějšího prostředí, které nemůžeme ovlivnit.

Konkurenceschopnost české a slovenské ekonomiky

Bilaterální konference **Konkurenceschopnost' slovenskej a českej ekonomiky – stav a perspektívy** se konala 14. března 2006 v Bratislavě. Zahnovala příspěvky ze dvou pracovišť – Centra ekonomických studií VŠEM a Ekonomického ústavu SAV. Byla organizována Úřadem vlády SR pod záštitou místopředsedy vlády Pála Csákyho a za účasti velvyslance Slovenska v ČR, zástupce českého velvyslanectví na Slovensku, místopředsedy Slovenské akademie věd a dalších více než sta odborníků z akademické a podnikové sféry a národní a regionální politiky. Prezentovány jsou abstrakty přednesených příspěvků obou pracovišť.

1) Prezentace Centra ekonomických studií VŠEM

Růstová výkonnost a makroekonomická stabilita české ekonomiky (Vojtěch Spěváček): Cílem příspěvku je analýza růstové výkonnosti a makroekonomické stability české ekonomiky v letech 1996-2004. Růstová výkonnost může být pokládána za nejsouhmnější vyjádření konkurenceschopnosti ekonomiky a vnitřní a vnější rovnováha je podmínkou dlouhodobě udržitelné ekonomické výkonnosti. Metodologicky se analýza opírá o mezinárodně harmonizovaný systém národních účtů (ESA 1995), který umožňuje i mezinárodní srovnání se zeměmi EU 25. Příspěvek je rozčleněn do čtyř částí, z nichž první zkoumá ekonomický růst ČR v mezinárodním srovnání ve dvou odlišných periodách – 1996-1999, kdy byl vývoj české ekonomiky poznamenán recesí a v letech 2000-2004, kdy došlo k výraznému urychlení růstu hrubého domácího produktu (HDP). Růstová výkonnost české ekonomiky je zkoumána nejen na základě tradičního ukazatele HDP, ale i pomocí souhrnných ukazatelů reálného důchodu. Druhá část zkoumá nabídkovou stranu ekonomiky a hlavní růstové faktory v členění na práci, kapitál a souhrnnou produktivitu faktorů. Růst reálného HDP ČR je dezagregován na základní národohospodářská odvětví s kvantifikací jejich příspěvků k růstu makroekonomické souhrnné produktivity faktorů. Další část analyzuje vývoj poptávky, která je v krátkém období rozhodující pro ekonomický růst. Zabývá se změnami ve struktuře poptávky, a to nejen v domácích, ale i v mezinárodně srovnatelných cenách, reálným růstem jednotlivých složek poptávky a jejich příspěvkem k růstu HDP. Z tohoto hlediska zkoumá zejména otázku, zda byl ekonomický růst ČR tažen domácí poptávkou či zahraničním obchodem. Makroekonomická stabilita je ve čtvrté části posuzována na základě vztahu domácí poptávky (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) a domácí nabídky (HDP) a z hlediska vztahu národních úspor a domácích investic, který se odráží ve vnější ekonomické rovnováze. Mezera mezi úsporami a investicemi je dále zkoumána podle základních institucionálních sektorů ekonomiky.

Konvergence ekonomik střeoevropských nových členských zemí (Růžena Vintrová): Cílem příspěvku je posoudit dosavadní průběh a perspektivy přibližování ekonomické úrovně střeoevropských nových členských zemí (EU-5) k ekonomicky vyspělým zemím EU a sladěnost reálné konvergence s přibližováním cenové a mzdové úrovně. Analýza se týká vývoje konkurenceschopnosti jednotlivých zemí s rozlišením na cenové/nákladové a necenové/kvalitativní faktory v makroekonomickém pohledu. Metodologicky se opírá o mezinárodní komparace makroekonomických ukazatelů, získávaných na základě sjednocené metodiky ESA95 v soustavě národních účtů, které jsou v rámci mezinárodních srovnávacích programů (ICP, ECP) převáděny do reálného vyjádření pomocí srovnatelných jednotek parity kupní síly. Příspěvek je členěn do čtyř částí. V první části, věnované reálné konvergenci, je zvláštní po-

zornost věnována vlivu směnných relací na růst reálného důchodu a konvergenci ekonomické úrovně (s originálními propočty ukazatelů reálného hrubého domácího důchodu za země, které jej dosud nepublikují). Ukazuje se rozpor mezi standardně vykazovanými tempy ekonomického růstu, měřenými ukazatelem vývoje HDP ve stálých domácích cenách a rychlostí reálné konvergence, vyjadřované v paritě kupní síly. Druhá část je věnována nominální konvergenci (tj. přibližování cenových hladin, měř inflace, úrokových měr, vyrovnanosti veřejných rozpočtů i běžného účtu platební bilance a vnitřní i vnější zadluženosti). Třetí část pojednává o vývoji cenové/nákladové konkurenceschopnosti, hodnocené podle úrovně pracovních nákladů, případajících na jednotku HDP (jednotkové pracovní náklady). Posuzuje se zde hlavní problém hospodářské strategie zemí EU-5 – přechod od téměř výlučného zaměření na cenovou konkurenceschopnost k většímu využití kvalitativních, znalostně založených zdrojů konkurenční výhody. Ve čtvrté části jsou porovnávány ekonomické důsledky historických politických zvratů ve střední Evropě na příkladu rozdílných prototypů východoněmecké a slovenské ekonomiky.

Kvalita institucionálního prostředí (Milan Žák): Cílem příspěvku je hodnocení kvality institucionálního prostředí české ekonomiky ve srovnání s ostatními zeměmi EU-25 s využitím alternativních datových zdrojů a analytických přístupů. Institucionální kvalita je rostoucí měrou považována za významný kvalitativní zdroj konkurenceschopnosti, přičemž mezi novými členskými zeměmi EU i v rámci EU-15 lze v této oblasti sledovat řadu přetrvávajících rozdílů. Teoretickým východiskem analýzy jsou přístupy nové komparativní ekonomie, které rozlišují různé typy kapitalistické společnosti na základě rozdílů v jejich institucionálním uspořádání. Země EU je možno na základě tohoto rozlišení rozdělit do čtyřech modelů evropského kapitalismu: tržní ekonomiky, sociálně–demokratické ekonomiky, evropské kontinentální ekonomiky a jihoevropské ekonomiky. Institucionální kvalita je hodnocena na národní úrovni pomocí metodologie Světové banky, a to v oblasti kvality (veřejné) správy (*governance matters*) a v oblasti podnikání (*doing business*). První oblast se zaměřuje na úroveň rozvoje základních předpokladů fungování demokratické společnosti s efektivní a transparentní vládou a účinným právním rámcem, druhá oblast na klíčové charakteristiky ovlivňující efektivnost ekonomického systému z hlediska rozhodování jeho dílčích subjektů, zejména na intenzitu a rozsah regulační zátěže v jednotlivých typech a fázích ekonomických aktivit. Dílčí institucionální charakteristiky a z nich vytvořené souhrnné indexy institucionální kvality jsou porovnávány s charakteristikami konkurenceschopnosti. Vedle výsledné pozice zemí EU v mezinárodním srovnání je hodnocen rovněž vývoj institucionální kvality v čase. Třetí analytické hledisko představuje hodnocení kvality správy na podnikové úrovni (*corporate governance*). Zahnuje širokou problematiku vztahů mezi managementem společnosti, správními orgány, akcionáři a ostatními oprávněně zainteresovanými stranami. Analýza využívá dostupných datových zdrojů k hodnocení pozice zemí EU v nejvýznamnějších oblastech podnikové správy a zvláštní pozornost věnuje výzvám, kterým tato oblast čelí jak v EU, tak i v ČR.

Konkurenční výhoda ve znalostně založené ekonomice (Anna Kadeřábková): Cílem příspěvku je hodnocení zdrojů a efektů konkurenční výhody české ekonomiky v mezinárodním srovnání, specificky při rozlišení pozice starých a nových členských zemí Evropské unie. Kvalitativní charakteristiky zdrojů konkurenční výhody výrazně ovlivňují dlouhodobě udržitelnou

růstovou výkonnost ve znalostně založené ekonomice. Méně vyspělé země usilují o rychlou konvergenci, zvyšování ekonomické úrovně však zároveň oslabuje jejich konkurenční výhodu založenou na nízkých nákladech a cenách. Rozvoj kvalitativně náročnějších aktivit má proto klíčový význam pro rozvoj jejich konkurenceschopnosti. Metodologie mezinárodního srovnání je založena na matici a diamantu konkurenční výhody, které odlišují dosaženou úroveň ekonomického a znalostního rozvoje sledovaných zemí. Odlišností této úrovně je nutno následně přizpůsobit i charakter realizovaných politických opatření tak, aby se zvýšila jejich účinnost a efektivnost vynakládaných zdrojů. Příspěvek je strukturován podle analyzovaných složek matice a diamantu konkurenční výhody. Matice specifikuje konkurenční výhodu jako nákladově vs. kvalitativně založenou a inovační kapacitu jako založenou na vnějších vs. vnitřních technologických znalostech. Pozice zemí v matici jsou dále specifikovány podle fází rozvoje konkurenceschopnosti a způsobu využití znalostí. Diamant konkurenční výhody zahrnuje čtyři pilíře se souborem dílčích ukazatelů rozlišených podle jejich úlohy při dosažení kvalitativně založené konkurenceschopnosti: rozvoj výrobních technologií, úplnost hodnotového řetězce, kvalita prostředí a rozvoj vazeb. Specificky je důraz kladen na úlohu technologického transferu v globálním hodnotovém řetězci v případě nových členů EU. Efekty konkurenční výhody jsou dokumentovány na kvalitativních strukturálních charakteristikách české ekonomiky v mezinárodním srovnání.

Inovační výkonnost nových členských zemí EU (Karel Müller): Cílem příspěvku je analýza faktorů ovlivňujících inovační výkonnost v ČR a jejich interpretace s ohledem na růst konkurenceschopnosti ekonomiky. Inovační zdroje představují klíčový zdroj růstu konkurenceschopnosti ekonomiky. Kontext jejich utváření i rozsah jejich uplatnění však výrazně přesahují rámec ekonomických zdrojů a tržních institucí. Tomuto přístupu odpovídají i obecně přijímané koncepce inovací (koncepce národního inovačního systému, koncepce ekonomiky založené na vědění) i dostupné analytické údaje (srovnávací analýzy národních inovačních systémů, CIS, databáze WB podle KAM), které budou při analýze i interpretaci sledovaného cíle využity. Při analýze inovační výkonnosti bude soustředěna pozornost nejen na dostupné prostředky, ale také na prostředí, které napomáhá transformaci inovačních zdrojů ve zdroje ekonomické výkonnosti a konkurenceschopnosti. V této souvislosti budou také uplatněny poznatky institucionální analýzy a mezinárodních srovnání. Struktura příspěvku je uzpůsobena výše formulovaným koncepčním přístupům i analytickým možnostem. V první části budou prezentovány poznatky o stavu národního inovačního systému ve vztahu k novým členským zemím i převažující situaci v EU. To umožní charakterizovat slabá místa v domácí (makroekonomické) infrastruktuře pro podporu inovací i její možné růstové body. Druhá část bude orientována na analýzu inovačního potenciálu firem, na (mikroekonomické) faktory, které ho ovlivňují a prostředí, které se mezi inovačními firmami utváří. Pozornost bude soustředěna na identifikaci těch faktorů, které umožňují růst podnikatelské činnosti prostřednictvím inovací. Třetí část se bude věnovat dlouhodobě působícím strukturálním vlivům, jejichž povaha i dynamika změn ovlivňují jak inovační zdroje (zejména technologické aspekty), tak i míru jejich účinnosti (zejména institucionální aspekty). Závěrečná část využije získané poznatky o inovační výkonnosti v makro-, meso-, i mikroúrovni a vymezí možnou cestu změn ve struktuře inovačních zdrojů i jejich institucionálním rámci, které mohou příznivě ovlivnit její růst v ČR.

Tendence rozvoje informační společnosti (Josef Basl, Jan Pour): Uplatnění informatiky se dnes realizuje téměř ve veškerých sférách ekonomických i ostatních lidských aktivit a tento stav je souhrnně charakterizován termínem informační společnost. Tu je třeba chápat nejen v rovině technologické, ale i personální, organizační i ekonomické. Celé současné obchodní a informační prostředí a zejména informační a komunikační technologie (ICT) procházejí každým rokem velmi rychlým rozvojem a tento rozvoj

je významně provázán se změnami v organizačních a profesních strukturách, v manažerských metodách a procesech. Právě pro tento globální přístup k potenciálu ICT se užívá označení informační společnost. Článek se zabývá hodnocením vlivů různých prostředků informačních a komunikačních technologií na rozvoj společnosti i výkonnost jednotlivých podniků a institucí. Pro tuto oblast zkoumání jsou podstatné na jedné straně základní ukazatele makroekonomického charakteru a mezinárodní komparativní analýzy v rámci zemí OECD, EU 25 i celého světa, ale na druhé straně také specializovaná podniková šetření a průzkumy. Na tomto základě text zahrnuje porovnání vybraných charakteristik informační společnosti v různých státech, zejména EU-25. Situaci komplikuje však fakt, že srovnatelnost a někdy i vypovídací hodnota těchto ukazatelů je problematická, na což se v konkrétních případech článek snaží rovněž upozornit. Analyzuje rovněž stav a předpokládaný vývoj ICT trhu, tedy rozbor možností a problémů spojených se třemi základními součástmi každého informačního systému: s aplikacemi ICT (aplikační software a jeho nasazení v celostátních nebo podnikových informačních systémech, a to standardního nebo zcela specifického charakteru), s technologickou infrastrukturou ICT (zejména technické prostředky, počítačové sítě, zajištění bezpečnosti) a službami ICT (činnosti poskytované uživatelům a jejich obsahové, organizační, personální i ekonomické zajištění). Na podnikové úrovni se zde věnuje speciální pozornost zvláštnostem nasazení a využití ICT v podnicích malé a střední velikosti.

2) Prezentace Ekonomického ústavu SAV

Štruktúrne aspekty konkurenčnej schopnosti (Herta Gabrielová): Príspevok je zameraný na analýzu vývojových tendencií v štruktúre slovenskej ekonomiky v komparácii s vývojom v českej ekonomike v priebehu rokov 1995 – 2003. Cieľom bolo zistiť ako sa v uvedenom období menila štruktúra ekonomiky a akým spôsobom jednotlivé skupiny odvetví v slovenskej a českej ekonomike ovplyvnili celkový vývoj oboch ekonomík. Na základe analýzy sa zistili niektoré dôležité odlišnosti medzi vývojom v českej a slovenskej ekonomike. Vývoj na Slovensku bol pozitívne ovplyvnený predovšetkým rýchlym rastom v sektore služieb, v českej ekonomike k rastu prispel najmä priaznivý vývoj v spracovateľskom priemysle, negatívne však bol ovplyvnený vývojom v ostatných odvetviach, ktoré sme však osobitne neanalyzovali. Tempo rastu pridanej hodnoty (v s. c.) v sektore technologicky a poznatkovo náročných odvetviach (vysoké technológie a zjednodušené vysoké technológie v spracovateľskom priemysle a poznatkovo náročné služby) dosiahlo na Slovensku 5,2 %, v ČR 4,0 %. K celkovému rastu pridanej hodnoty tento sektor na Slovensku prispel 1,9 percentnými bodmi pri tempe rastu 4,0 % a v ČR 1,5 percentnými bodmi pri tempe rastu 1,9 %. Ak berieme do úvahy iba rast pridanej hodnoty v spracovateľskom priemysle a v sektore služieb (eliminujeme vplyv ostatných odvetví) tak možno zistiť, že technologicky a poznatkovo náročný sektor prispel k celkovému rastu v daných sektoroch v ČR 59 % a na Slovensku iba 48 %. V závere príspevku sa uvádzajú niektoré charakteristiky zahraničného obchodu slovenskej a českej ekonomiky. Pomer vývozu vyššej technologickej náročnosti (VT a SVT) dosahuje v roku 2003 v ČR celkovo 59 %, na Slovensku 55 %. Výrazná je však diferencia v podiele vývozu vysokých technológií – 14,7 % ku 5,7 %. Diferencia medzi ČR a SR vo vývoze priemyselne spracovaných výrobkov na obyvateľa zostáva prakticky rovnaká, Slovensko dosahuje okolo 75 % úrovne ČR.

Vplyv inštitucionálnej hustoty na konkurenčnú schopnosť ekonomiky (Daneš Brzica): Tento príspevok skúma vplyv inštitucionálnej hustoty na rozvoj konkurenčnej schopnosti ekonomiky SR a ČR. Ukazujeme, že aj napriek rozdielom v náhľade na konkurenčnú schopnosť krajín na strane jednej a podnikov a lokalít na strane druhej kvalita rôznych foriem inštitúcií v súčasnosti ovplyvňuje obidve úrovne. Kým v nedávnej minulosti sa inštitucionálne parametre považovali skôr

za charakteristiku konkurenčnej schopnosti krajín dnes sa situácia mení. Inštitúcie, ich hustota a kvalita zohrávajú čoraz významnejšiu, aj keď nie jednoznačnú, úlohu v rozvoji ekonomických subjektov na všetkých úrovniach. Kvalita inštitúcií, ich hustota a miera interakcií medzi subjektami podporovaná touto hustotou môžu predstavovať faktor rozvoja lokálnych a národných technologických a znalostných systémov. Rozvoj inštitúcií prináša aj zmeny v organizácii výskumu a podnikania, ktoré sa prejavujú vo väčšej intenzite sieťovania ekonomických subjektov a zrejme aj vo vyššej účasti na medzinárodných výskumných projektoch. Okrem uvedeného teoretického rámca príspevok poukazuje na to, že nové členské krajiny (na príklade SR a ČR) nevykazujú dostatočnú mieru účasti v medzinárodnej spolupráci (faktor determinovaný inštitucionálnou hustotou), nie sú vysoko v rebríčkoch konkurenčnej schopnosti (IMD 2005) ani v rebríčku súhrnného inovačného indexu (SIT 2005). Na základe empirických údajov týkajúcich sa európskych projektov NEST 2004 a 2005 a ERA-Net séria 2 si všímame, do akej miery sa subjekty zo SR a ČR zapájajú do týchto európskych vysoko-inovačných vedecko-výskumných projektov. Zistené výsledky potvrdzujú predpoklad, že obidve krajiny v týchto aktivitách nedosahujú úroveň technologicky najvyspelejších krajín. Výsledky ukazujú, že účasť v takýchto programoch je u obidvoch krajín nedostatočná aj keď čiastočne lepšia v prípade ČR. Tá na rozdiel od SR dosahuje v spolupráci lepšie umiestnenie ako zodpovedá jej umiestneniu podľa SIT 2005. Náš jednoduchý model ukazuje, že aj keď veľkosť krajiny má vplyv na mieru účasti v sledovaných typoch projektov, je táto závislosť len čiastočná. Záver príspevku konštatuje, že tvorcovia hospodárskej politiky v obidvoch krajinách musia väčšie úsilie sústrediť na rozvoj inštitucionálnej hustoty, ktorá úzko súvisí s vytváraním, udržiavaním a rozvojom spoločenského kapitálu a moderných foriem organizácie podnikania. Práve tieto prvky patria ku kľúčovým zložkám podporujúcim zmenu trajektórie rozvoja krajín, podnikov a lokalít (a tým aj rast ich konkurenčnej schopnosti) od jednoduchých výrobných k produkcii špičkových technológií a technologicky vyspelých produktov.

Inovácie a konkurenčná schopnosť (Antonín Klas): V príspevku sa analyzuje vplyv inovácií na ekonomickú výkonnosť a konkurenčnú schopnosť. Efektívnosť inovačnej politiky ako prostriedku zvyšovania konkurenčnej schopnosti, závisí od viacerých skutočností. Sú to jednak zdroje, t. j. vzdelanostná úroveň obyvateľstva, výskumný potenciál, úroveň technológie ako materializácia výskumného a tvorivého potenciálu ľudí, vrátane kanálov transferu a difúzie inovácií, jednak nástroje stimulujúce ochotu podnikateľskej sféry podstupovať zvýšené riziko spojené s inovačnými aktivitami. Závisí aj od rovnováhy zamerania inovácií na produktové a procesné, pretože určujú spôsob, akým sa konkurenčná výhoda dosahuje. Všetky uvedené faktory predstavujú hnaciu silu rozvoja smerujúceho k ekonomike založenej na znalostiach a k jej začleňovaniu do spoločenského hospodársky vyspelých krajín. Uvedené skutočnosti sa analyzujú za slovenskú ekonomiku z viacerých hľadísk a v porovnaní s krajinami EÚ. Osobitná pozornosť sa venuje základným súvislostiam medzi inovačnými aktivitami, terciárnym vzdelaním, technologickou úrovňou domácej produkcie a jej výkonnosťou vyjadrenou pomocou produktivity práce. Konkurenčná výhoda prameniaca z inovácií je v súčasnosti výsledkom synergického efektu, t. j. spolupôsobenia viacerých podnikov, vedeckovýskumných, vzdelávacích a partnerských inštitúcií, ktoré vytvárajú spontánne prirodzené učiace sa zoskupenia. Tento vývoj vyúsťuje do postupného sfomovania komplexu, ktorý C. Freeman nazval národným inovačným systémom. V závere článku sa hodnotí pozícia Slovenska v rámci krajín EÚ na základe údajov európskej inovačnej skórovej tabuľky

a porovnávajú sa názory podnikov o bariérach inovácií v krajinách EÚ a na Slovensku.

Vzťah segmentov hospodárskej politiky k ozvoju konkurencieschopnosti v SR (Karol Morvay): Keďže makroekonomický vývoj naberá prijateľný kurz, vláda je v porovnaní s minulosťou menej konfrontovaná s potrebou prijímať krátkodobé stabilizačné opatrenia. Ustupuje nutnosť korekcií stavu rovnováhy ekonomiky a vláda tak môže preorientovať väčšiu časť svojej energie na implementáciu stratégie rozvoja konkurencieschopnosti či na postupné dotvorenie sociálneho modelu spoločnosti. Na vládu tu čaká závažný problém hľadania optimálnej kombinácie medzi povzbudením rastu konkurencieschopnosti a nájdením akceptovateľného modelu sociálnej kohézie. Dosahovanie vyššieho stupňa konkurencieschopnosti nie je cieľom jedného špecializovaného segmentu hospodárskej politiky. Je horizontálnym cieľom všetkých segmentov hospodárskej politiky, sociálnej politiky aj politiky vzdelávania. Aj v silno „proreformnom“ období vývoja hospodárskej politiky SR dochádzalo k rušivému vplyvu medzi jednotlivými segmentmi týchto politik: snaha o makro stabilizáciu zatienila rozvoj faktorov konkurencieschopnosti, selektívna investičná politika kolidovala s potláčaním selekcie vo fiškálnej politike, absencia kurikulárnej reformy vo vzdelávaní zabrzдила realizáciu stratégie rozvoja konkurencieschopnosti. Navyše nízka efektívnosť vo vymáhaní pravidiel správania vedie k pretrvávaniu deformovaných neformálnych pravidiel. V indexoch konkurencieschopnosti získava SR nižšie hodnotenie kvôli takým faktorom ako je etika v podnikaní, kredibilita manažérov či zodpovednosť ekonomických lídrov voči verejnosti. Odstraňovanie takýchto protirečení v širšom rámci hospodárskej a sociálnej politiky a tlak na zlepšenie neformálnych pravidiel v podnikaní je nevyhnutný predpoklad pre úspech vládou zadaných stratégií rozvoja konkurencieschopnosti.

Ekonomika ČR a SR vo svetle multikriteriálneho hodnotenia konkurencieschopnosti (Milan Šikula): Príspevok sústreďuje analytickú pozornosť na formovanie kvalitatívne nových podmienok konkurencie v procese globalizácie a rastúci význam komparatívneho hodnotenia konkurencieschopnosti. Poukazuje na to, že na jednej strane pozoruhodným prejavom globalizácie sú rôzne formy multikriteriálnych hodnotení konkurencieschopnosti národných ekonomík, ktoré vypracúvajú renomované nadnárodné inštitúcie a že na druhej strane tieto hodnotenia spätne pôsobia ako faktor, ktorý aj reálne ovplyvňuje proces globalizácie. Objasňuje rozdielnosť a záujmovo podmienené špecifiká ich vypovedacej hodnoty, ako aj ich význam a vplyv na hodnotené štáty s osobitným zreteľom na pozíciu ČR a SR. Samostatnú pozornosť venuje multikriteriálnemu hodnoteniu inovačnej výkonnosti krajín EÚ-European Innovation Scoreboard, ktoré vyvinula Európska komisia ako nástroj, na vyhodnocovanie a porovnávanie realizácie aktualizovanej Lisabonskej stratégie. Hodnotenie zahŕňa súbor krajín EÚ-25 a ďalších 8 krajín, vrátane USA a Japonska. Výsledky tohto hodnotenia nastavujú kritické, no vcelku realistické zrkadlo a sú z hľadiska Slovenska veľmi znepokojujúce. Hoci rozdiel v poradí medzi SR (28. miesto) a ČR (25. miesto) je zdanlivo nevelký, zaradenie ČR do skupiny „dobiehajúcich“ a SR do skupiny „krajín „strácajúcich pôdu pod nohami“ svedčí o tom, že jadro problému má hlbšie súvislosti. Konkurencieschopnosť SR je založená na komparatívnej výhode nízkych miezd, zatiaľ čo v ČR sa začala už utvárať na základe využívania komparatívnych výhod spojených s inováciami. Potvrdzujú to aj údaje o úrovni a vývoji jednotkových pracovných nákladov a o vývoji výmenných relácií oboch krajín. Tento stav má na Slovensku špecifickú historickú podmienenosť. Ak však vezmeme do úvahy, že ekonomický rast opierajúci sa o inovácie má v porovnaní s rastom založeným na nízkych mzdách nielen dlhodobejšiu udržateľnosť, ale aj podstatne väčšie konvergenčné účinky, tak pred Slovenskom stojí kategorická požiadavka začať dôsledne realizovať stratégiu, v ktorej sa bude dynamicky meniť podiel nízko nákladových komparatívnych výhod v prospech komparatívnych výhod opierajúcich sa o inovácie.

Inovační tlak – konference o inovacích

Ve dnech 16. – 18. března se konala ve finském Tampere mezinárodní konference **Inovační tlak** (Innovation Pressure) s podtitulem Nové přístupy ke konkurenceschopnosti, politice a společnosti v globalizované ekonomice. Téma i termín konference nebyly náhodné. I když si finská ekonomika vede dobře, dochází zde v posledních letech k široké a koordinované diskusi o možných kvalitativních změnách, kterým bude nutno čelit v nadcházejícím období. Globalizace a rostoucí konkurence představují výzvu pro zavedené pozice a uspořádání techniky i společnosti. Silící vědomí probíhajících změn zvyšuje naléhavost transformace. Výsledkem je inovační tlak, který se projevuje zvýšenou poptávkou po inovacích a souvisejících změnách v pojetí technologií, podnikání, společnosti. Tento stav vyžaduje nové výzkumné perspektivy a kvalifikované informace pro zainteresované subjekty.

Konference umožnila zejména prezentaci výsledků pětiletého programu ProACT dokončeného v loňském roce. Byl podpořen vládní agenturou pro financování techniky a inovací (TEKES) s cílem zhodnotit vztahy mezi technikou, ekonomikou a společností. Na konferenci bylo předneseno více než sto příspěvků převážně finských účastníků, které přesvědčivě dokumentovaly výsledky tohoto programu a rovněž potvrdily pozornost věnovanou ve Finsku výzkumu problematiky inovací.

Úspěchy finské ekonomiky v globální konkurenceschopnosti přilákaly na konferenci také řadu zahraničních odborníků a podnítily koncepční diskuse o významu vědy, techniky, inovací a společnosti a rovněž prezentaci praktických zkušeností z rozvoje inovačních aktivit. Zaměření konference bylo rozděleno do pěti tematických oblastí, které byly prezentovány na dvou plenárních zasedáních a ve dvanácti sekcích. Na závěr konference byly představeny příklady globalizovaných, inovačně založených klastrů z USA, Velké Británie, Japonska a Finska. Obsahově se konference zaměřila zejména na následující témata.

(1) **Globalizace inovací** – je to asi nejvýznamnější výzva, které čelí národní ekonomiky. Výzkum a vývoj stejně jako podnikání mají dnes stále více globální rozměr. Internacionalizace ovlivňuje zaměření i fungování národních inovačních systémů a má výrazné dopady na národní a regionální inovační politiky. Výzvu představuje zejména efektivní podpora rozvoje domácí inovační kapacity, resp. účinného technologického transferu jako zdroje konkurenceschopnosti. Zvyšuje se mobilita znalostních toků, což otevírá příležitosti i pro znalostně méně rozvinuté země a regiony díky technologickému transferu. Jejich cílem je samozřejmě přilákat znalostně náročné aktivity z vyspělejších zemí s výraznými pozitivními přelévacími efekty. Na druhé straně se ve vyspělejších (evropských) zemích začínají objevovat obavy z přesunu inovačních kapacit do levnějších lokací (v návaznosti na přesun kapacit výrobních). Stále větší měrou se pozornost zaměřuje na úlohu rychle rostoucích výzkumných a inovačních kapacit v rozvíjejících se zemích jižní a jihovýchodní Asie a Jižní Ameriky.

(2) **Obnova inovační politiky** – vyžaduje přesměrování od dříve tradičního zaměření na podporu výzkumu a vývoje k širšímu pojetí podpory inovační výkonnosti, včetně zlepšení kvality inovačního prostředí a správy. Podpora inovačních aktivit se proto stává součástí i dal-

ších politických oblastí – vzdělávání, kvality životního prostředí, daňového systému, podmínek podnikání. Současně se objevuje potřeba podpory inovačních aktivit, která by zohledňovala specifika regionální a odvětvová. Aktuálním tématem je realizace inovací ve veřejném sektoru, který je svébytný vysokou technologickou náročností (např. zdravotnictví, obrana), ale mnohdy i přetrvávající averzí vůči změnám v důsledku nedostatečného tlaku na zvyšování konkurenceschopnosti poskytovaných služeb či efektivnosti vynakládaných zdrojů (veřejná správa, vzdělávání).

(3) **Vznik a šíření inovací** – je to komplexní a mnohdy pomalý proces, který zahrnuje řadu aktérů s odlišnými rolami a interakčními sítěmi. Klíčovým prvkem účinné inovační politiky je správné pochopení stimulů tohoto procesu – jako jsou potřeby uživatelů a kvalita rámcových podmínek. Zvyšuje se naléhavost efektivního využití veřejného financování v podpoře vzniku inovací. Problémem je zejména rozšíření rozsahu a typu adresátů podpory o subjekty s nižší či nulovou inovační výkonností – podpora mnohdy směřuje k subjektům, které již inovační aktivitu realizují a realizovaly by ji i bez této podpory. Specifická pozornost je věnována měnícímu se pojetí inovačního procesu a širšímu spektru faktorů, které jej ovlivňují: význam vedlejších pozitivních efektů inovací a možnost jejich veřejné podpory, vztah kreativity, učení a zkušenosti jako zdrojů novosti, vztah organizační kultury a inovací, význam prostorových aspektů inovačních aktivit.

(4) **Od inovací k podnikání** – nedostatečně rozvinuté podnikatelství a malý výskyt růstově orientovaných malých firem je obecným evropským problémem. Rychle rostoucí technologie sice otevírají nové inovační příležitosti, z řady důvodů však nemusí být zhmotněny v úspěšných podnikatelských aktivitách, hospodářském růstu či tvorbě bohatství. Překážky představuje v prvé řadě financování inovací, zejména nedostatek rizikového kapitálu, který je dlouhodobým problémem evropských zemí. Diskutují se rovněž otázky duševního vlastnictví a komercializace inovací a jejich dopad na soukromé investiční pobídky v konfliktu se šířením znalostí. Rostoucí náklady na inovační aktivity motivují vznik a rozvoj strategických spojení ve výzkumu a vývoji a úspěch v technologicky progresivních odvětvích zesiluje potřeby i pobídky tržní koncentrace. Tento vývoj vyvolává otázky účinnosti stávající ochrany hospodářské soutěže a žádoucích směrů jejího dalšího vývoje v globalizované a znalostně založené ekonomice.

(5) **Nové formy spolupráce** – nabývají na významu v návaznosti na rostoucí úlohu přisuzovanou interakcím a síťováním v rozvoji inovačních aktivit. Komunikace v sítích různorodých aktérů je nedílnou součástí přejímání, přizpůsobování a kombinování nových znalostí. Firmy, výzkumné instituce a dokonce i vlády začínají používat nové přístupy ve výrobě, podnikání a správě s cílem zlepšit konkurenční výhodu a efektivnost a vytvořit nové příležitosti. Sociální a institucionální sítě, partnerství a spojení jsou stále častěji vytvářena ke sdílení rizika a zvýšení pružnosti. Regionální a lokální charakteristiky spolupráce jako významného faktoru inovační výkonnosti odkazují na přetrvávající úlohu bezprostředního prostorového kontextu i v prostředí silící globalizace.